

men den kronologiske fremstilling er i øvrigt næsten uden struktur, og stort og småt præsenteres mellem hinanden. Forf. synes ikke på forhånd at have gjort sig nogle forestillinger om, hvad det egl. er, han har villet med sin undersøgelse. Således bringes der side op og side ned citater og sammendrag fra forskellige avisers ledende artikler, men uden at det på nogen måde er søgt diskuteret, om avisskriverierne havde nogen betydning for den kanadiske regerings politik. Det samme gælder de hyppige citater fra diverse udtalelser i underhuset.

Bogen indeholder forbløffende selvmodsigelser, direkte fejl og mange tvivlsomme postulater. Den mest markante selvmodsigelse er vel forordets påstand om de kommercielle betragtningers hovedvægt for den kanadiske Ruslandspolitik kontra konklusionskapitlets tese om, at »The only consistent characteristic trait of Canada's foreign policy was the attempt by Ottawa to avoid at all costs any issue that might disrupt national unity« (s. 224). Side 174 (i et særligt afsnit om Komintern og det kommunistiske parti i Kanada) fremstilles den sovjetiske handelsmissions delagtighed i forfalskning af kanadiske pengesedler som en kendsgerning, mens forf. selv på side 92 har karakteriseret politiets materiale som »inconclusive evidence«. Forf. finder det »ikke overraskende«, at den kanadiske regering besluttede at træffe strenge forholdsregler mod formodede bolsjevikiske udsendinge til Kanada (dec. 1918), men han støtter denne vurdering på en udtalelse af Zinov'ev der stammer fra maj 1919, altså et halvt år senere. Krasin omtales som en »able business man« (s. 35) og man får det indtryk, at det var i denne egenskab, han var leder af den sovjetiske handelsdelegation, der kom til Vesteuropa i 1920; det var dog i sin egenskab af minister for handel og industri Krasin ledede delegationen. Den kendte tyske korrespondent Paul Scheffer omtales som en »American observer« (s. 78). Og hvad skal man mene om forf.s udsagn om, at det ikke var kanadiske forretningsmænds og parlamentsmedlemmers formål med en sovjetisk-kanadisk samhandel at opmuntre til kommunismens udbredelse? (s. 219).

Bogens fortjeneste ligger især i, at den har gjort opmærksom på et hidtil ikke-behandlet emne i kanadisk historisk skrivning. Man kan så håbe på, at den vil virke ansporende på andre til at tage de mange spændende problemer indeholdt i dette emne op til behandling.

Bent Jensen

Paul Scheffer: Augenzeuge im Staate Lenins. Ein Korrespondent berichtet aus Moskau 1921-1930. R. Piper & Co. Verlag, München, 1972. 449 s. DM 38.

Scheffer var korrespondent for *Berliner Tageblatt* i Moskva i årene 1921 til 1928, da han blev erklæret for persona non grata af sovjetregeringen på grund af sine kritiske artikler om terroren og tvangskollektiviseringen i slutningen af 1920'erne. Titlen på bogen er altså ikke ganske dækkende: kun 80 af de ialt 380 af bogens sider, der fyldes af Scheffers artikler, omhandler strengt taget »Lenins stat«; de øvrige 300 sider dækker tiden 1924-1930. For de to sidste års vedkommende var Scheffer som følge af udvisningen heller ikke »øjenvidne« i egentligste forstand til begivenhederne i Sovjetrusland.

Scheffers artikler er allerede tidligere blevet udgivet, nemlig i 1930. Den nye udgivelse er dog ikke ganske identisk med den tidligere, idet udgiveren har udskudt eller forkortet nogle af de oprindelige bidrag og til gengæld medtaget nye. Heller ikke dispositionen i den foreliggende udgivelse er identisk med den tidligere. I 1930-udgaven var artiklerne inddelt i fem saglige grupperinger, mens man denne gang har valgt at lade kronologien bestemme artiklernes rækkefølge. Dette sidste må betragtes som et frem-

skridt, ikke mindst da bogen er forsynet med et omfattende person- og sagregister. Herudover er de enkelte kronologiske afsnit forsynet med en indledning om »den politiske scene«, og noter oplyser om de i artiklerne omtalte personer og institutioner.

Paul Scheffer var ingen helt almindelig korrespondent; han besad gode kontakter i Auswärtiges Amt og i det tyske gesandtskab i Moskva; han havde ligeledes let adgang til ledende folk i sovjetregeringen, og udover sin korrespondentvirksomhed fungerede han som formidler af synspunkter mellem den tyske og den sovjetiske regering. Han støttede helhjertet den Ruslands-politik, som von Maltzan var den drivende kraft bag, og som fandt sit markante udtryk i Rapallo-overenskomsten i 1922. Hans virksomhed som journalist kunne derfor støtte den tyske gesandt, Brockdorff-Rantzaus virksomhed på det diplomatiske område.

Bogens artikler er stadig værd at læse, skønt de nu er omkring 50 år gamle. Dette hænger bl. a. sammen med, at Scheffer ikke interesserede sig for petit-journalistik, men i stedet forsynede sit blad med lange, ræsonnerende og analyserende artikler, hver begrænset til et hovedtema. Man skal dog ikke lade sig forlede af bogens smudsomslag til at forvente sensationelle oplysninger om de tysk-sovjetiske relationer (Scheffer omtales som »Geheimnisträger«, der øvede indflydelse på »den store politik«). Artiklernes hovedværdi ligger i de førstehåndsuplysninger, de giver om samtidige tilstande og tildragelser i Sovjetrusland i 1920'erne. Der er mange skarpe iagttagelser, ikke mindst om de ledende folk i parti og bureaukrati. Dernæst kan artiklerne give et bidrag til en forestilling om, hvordan læserne af et indflydelsesrigt tysk dagblad blev informeret om udviklingen i Sovjetrusland.

I en lang og noget uklar indledning har Margret Boveri forsøgt at give en karakteristik af Scheffer som menneske og journalist. Hun citerer her bl. a. fra Scheffers private korrespondance med Moritz Schlesinger fra Auswärtiges Amt, men især fra nogle artikler fra Scheffers hånd om det russiske problem, som er blevet offentliggjort til forskellige tidspunkter efter Moskva-virksomheden. Desværre hakker Boveri herved disse artiklers indhold i den grad i stykker, at det næsten er umuligt at danne sig klarhed over indholdets art. Da hun citerer så vidtløftigt fra de omtalte artikler, ville det måske have været en bedre idé at have optrykt dem in extenso og dermed ladet dem tale for sig selv. Ikke mindst den citerede artikel fra 1953 om Rapallo-politikken set i perspektiv af de tysk-sovjetiske relationers udvikling i 1930'erne og 1940'erne synes at have fortjent en sådan og bedre skæbne.

Bent Jensen

Philipp W. Fabry: Die Sowjetunion und das Dritte Reich. Eine dokumentierte Geschichte der deutsch-sowjetischen Beziehungen von 1933 bis 1941. Seewald Verlag, Stuttgart, 1971. 485 s. DM 45.

Forlaget hævder på omslagets tekst, at bogen er den første dokumenterede fremstilling af de tysk-sovjetiske relationer i perioden 1933-1941. Dette er en helt ukorrekt påstand, hvad da også bogens litteraturliste og de hyppige citater fra andre fremstillinger viser. Fabry har tidligere selv beskæftiget sig med samme emne (*Der Hitler-Stalin Pakt 1939-1941: Ein Beitrag zur Methode sowjetischer Aussenpolitik. Darmstadt 1962*); hans tese i denne første fremstilling var, at Stalin underskrev den tysk-sovjetiske ikke-angrebstraktat i 1939 med det formål at udløse en lang og opslidende krig mellem de kapitalistiske, vestlige stater og Nazityskland, og at Hitler først besluttede at angribe Sovjetunionen efter at have indset, at Stalin ikke ville samarbejde med ham i hans anti-britiske program. I den foreliggende bog har forf. ikke ændret denne grundlæggende opfattelse.